Per hoc autem excluditur error ponentium prima principia contraria : qui error primo incœpit ab Empedocle : posuit enim duo prima principia agentia, amicitiam , & litem : quorum amicitiam dixit esse causam generationis, litem vero corruptionis: ex quo videtur , ut Aristoteles dicit in I. Metaph. cap. IV. hæc duo , bonum , & malum , prima principia contraria posuisse. Posuit autem & Pythagoras duo prima , bonum , & malum ; sed non per modum principiorum agentium, sed per modum formalium principiorum : ponebant enim hæc duo esse genera , sub quibus omnia alia comprehenderentur , ut patet per Philosophum in I. Metaph. cap. V. Hos autem antiquissimorum Philosophorum errores , qui etiam sunt per posteriores Philosophos sufficienter exclusi , quidam perversi sensus homines , doctrinæ christianæ adjungere præsumpserunt : quorum primus fuit Marcion , à quo Marcionitæ sunt dicti , qui sub nomine christiano hæresim condidit , opinatus duo sibi diversa principia ; quem secuti sunt Cerdoniani , & postmodum Manichæi , qui hunc errorem maxime diffuderunt.

CAPUT XLII.

Quod causa distinctionis rerum non est secundorum agentium ordo.

EX eisdem etiam ostendi potest quod rerum distinctio non causatur ex ordine secundorum agentium , sicut quidam dicere voluerunt , quod Deus, cum sit unus , & simplex , facit tantum unum effectum , qui est substantia primo creata : quæ quia simplicitati propriæ causæ adæquari non potest , quum non sit actus purus , sed habeat aliquid de potentia admixtum , habet aliquam multiplicitatem , ut ex ea ideo pluralitas aliqua possit prodire ; & sic semper effectibus à simplicitate causarum deficientibus, dum multiplicantur effectus, diversitas causarum constituitur , ex quibus universum consistit.

1. Hæc igitur positio toti rerum diversitati non unam causam assignat , sed singulas causas determinatas effectibus ; totam autem diversitatem rerum ex concursu omnium causarum procedere ponit. Ea autem á casu esse dicimus quæ ex concursu diversarum causarum proveniunt , & non ex aliqua una causa determinata. Distinctio igitur rerum , & ordo universi erit à casu.

2. Amplius. Id quod est optimum in rebus creatis , reducitur ut in primam causam in id quod est optimum in causis. Oportet igitur effectus proportionales esse causis. Optimum autem in omnibus entibus creatis est ordo universi, in quo bonum universi consistit , sicut & in rebus humanis bonum gentis est divinius quam bonum unius. Oportet igitur ordinem universi sicut in propriam causam reducere in Deum, quem supra cap. XLI. Lib. I. ostendimus esse summum bonum. Non igitur rerum distinctio , in quo ordo consistit universi , causatur ex causis secundis, sed magis ex intentione primæ causæ.

3. Adhuc. Absurdum videtur id quod est optimum in rebus , reducere sicut in causam in rerum defectum. Optimum autem in rebus creatis est distinctio, & ordo ipsarum, ut cap. XXIII. ostensum est. Inconveniens igitur est dicere , quod talis distinctio ex hoc causetur quod secundæ causæ deficiunt à simplicitate causæ primæ.

4. Item. In omnibus causis agentibus ordinatis, ubi agitur propter finem , oportet quod fines causarum secundarum sint propter finem causæ primæ, sicut finis militaris , & equestris , & frænifactivæ est propter finem civilis. Processus autem entium à primo ente est per actionem ordinatam ad finem , quum sit per intellectum , ut cap. XXIII. ostensum est. Intellectus autem hominis propter finem agit. Si igitur in productione rerum sunt aliquæ causæ secundæ, oportet quod fines earum , & actiones sint propter finem causæ primæ, qui est ultimus finis in rebus causatis. Hic autem est ordo partium universi, & distinctio , qui est quasi ultima forma. Non est igitur distinctio in rebus , & ordo propter actiones secundarum causarum , sed magis actiones secundarum causarum sunt propter ordinem , & distinctionem in rebus constituendam.

5. Adhuc. Si distinctio partium universi , & ordo earum est proprius effectus causæ primæ , quasi ultima forma , & optimum in universo ; oportet rerum distinctionem , & ordinem esse in intellectu causæ primæ : in rebus enim quæ per intellectum aguntur, forma quæ in rebus factis producitur , provenit à forma simili , quæ est in intellectu, sicut domus quæ est in materia , à domo quæ est in intellectu. Forma autem distinctionis , & ordinis non potest esse in intellectu agente , nisi sint ibi formæ distinctorum , & ordinatorum. Sunt igitur in intellectu divino formæ distinctarum rerum diversarum, & ordinatarum. Nec hoc simplicitati ejus repugnat , ut supra Lib. I. cap. XI. & seq. ostensum est. Si igitur ex formis quæ sunt in intellectu , proveniant res extra animam in his quæ per intellectum aguntur , poterunt à prima causa immediate causari plura , & diversa, non obstante divina simplicitate , propter quam quidam in prædictam positionem inciderunt.

6. Item. Actio agentis per intellectum , terminatur ad formam quam intelligit , non ad aliam, nisi per accidens , & à casu. Deus autem agens est per intellectum , ut ostensum est cap. XXIII. Non potest igitur ejus actio esse casualis , cum non possit in sua actione deficere. Oportet igitur quod producat effectum suum , ex hoc quod ipsum effectum intelligit , & intendit. Sed per quam rationem intelligit unum effectum , potest & multos effectus alios à se intelligere. Potest igitur multa causare statim absque medio.

7. Amplius. Sicut supra cap. XXII. ostensum est, virtus divina non limitatur ad unum effectum ; & hoc ex ejus simplicitate provenit : quia quanto aliqua virtus est magis unita , tanto est magis infinita, & ad plura se potest extendere. Quod autem ex uno non fiat nisi unum , non oportet nisi quando agens ad unum effectum determinatur. Non oportet igitur dicere, quod quia Deus est unus , & omnino simplex, ex ipso multitudo provenire non possit , nisi mediantibus aliquibus ab ejus simplicitate deficientibus.

8. Præterea. Ostensum est supra cap. XXI. quod solus Deus potest creare. Multa autem sunt rerum, quæ non possunt procedere in esse nisi per creationem , sicut omnia quæ non sunt composita ex materia , & forma contrarietati subjecta : hujusmodi enim ingenerabilia oportet esse , quum omnis generatio sit ex contrario , & ex materia. Talia autem sunt omnes intellectuales substantiæ , & omnia corpora cœlestia, & etiam ipsa materia prima. Oportet igitur ponere omnia hujusmodi immediate à Deo sumpsisse sui esse principium.

Hinc est quod dicitur Gen. I. *In principio creavit Deus cœlum , & terram* : & Job XXXVII. 18. *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt ?*

Excluditur autem ex prædictis opinio Avicennæ, qui dicit , quod Deus intelligens se , produxit unam intelligentiam primam , in qua jam est potentia , & actus , quæ inquantum intelligit Deum , producit intelligentiam secundam ; inquantum vero intelligit se secundum quod est in actu , producit animam orbis; inquantum vero intelligit se secundum quod est in potentia , producit substantiam orbis primi : & inde procedens , diversitatem rerum instituit per causas secundas.

Excluditur etiam opinio quorumdam antiquorum hæreticorum , qui dicebant , Deum non creasse mundum , sed Angelos : cujus erroris dicitur primo fuisse Simon Magus inventor.

CAPUT XLIII.

Quod distinctio rerum non est per Angelum inducentem in materiam diversas formas.

SUnt autem quidam moderni hæretici qui dicunt, Deum omnium visibilium creasse materiam, sed per aliquem Angelum per diversas formas fuisse distinctam : cujus opinionis falsitas manifeste apparet.

1. Non enim cœlestia corpora , in quibus nulla contrarietas invenitur , ex aliqua materia possunt esse formata : omne enim quod fit ex materia præexistente , oportet ex contrario fieri. Impossibile est igitur quod ex aliqua materia prius à Deo creata Angelus aliqua cœlestia corpora formaverit.

2. Amplius. Cœlestia corpora aut in nulla materia conveniunt cum corporibus inferioribus , aut non conveniunt in aliqua materia nisi in prima : non enim cœlum est ex elementis compositum , nec naturæ elementaris ; quod ejus motus ostendit á motibus omnium elementorum diversus. Materia autem prima non potest præfuisse per se ipsam ante omnia corpora formata , cum non sit nisi potentia tantum: omne enim esse in actu , est ab aliqua forma. Impossibile est igitur quod ex materia prius creata à Deo aliquis Angelus omnia visibilia corpora formaverit.

3. Adhuc. Omne quod fit , ad hoc fit ut sit : est enim fieri via in esse. Sic igitur unicuique creato convenit fieri sicut sibi convenit esse. Esse autem non convenit formæ tantum , nec materiæ tantum, sed composito : materia enim non est nisi in potentia; forma vero est qua aliquid est, est enim actus : unde restat quod compositum proprie fit. Ejus igitur solius est proprie fieri , non materiæ præter formam: non est igitur aliud agens creans materiam solam , & aliud inducens formam.

4. Item. Prima inductio formarum in materia non potest esse ab aliquo agente per motum tantum: omnis enim motus ad formam , est ex forma determinata ad formam determinatam ; & sic quia materia non potest esse absque omni forma , præsupponitur aliqua forma in materia. Sed omne agens ad formam solam materialem , oportet quod sit agens per motum : cum enim formæ materiales non sint per se subsistentes , sed earum esse sit in esse materiæ , non possunt produci in esse nisi vel per creationem totius compositi , vel per transmutationem materiæ ad talem vel talem formam. Impossibile est igitur quod prima inductio formarum in materia sit ab aliquo creante formam tantum ; sed ab eo qui est creator totius compositi.

5. Adhuc. Motus ad formam est posterior naturaliter motu secundum locum ; cum sit actus magis imperfecti , ut probat Philosophus VIII. Physic. text. comm. LVII. Posteriora autem in entibus , naturali ordine causantur à prioribus. Motus igitur ad formam causatur à motu secundum locum. Primus autem motus secundum locum , est motus cœlestis. Motus igitur omnis ad formam fit mediante motu cœlesti : ea igitur quæ non possunt fieri mediante motu cœlesti , non possunt fieri ab aliquo agente, qui non potest agere nisi per motum, qualem oportet esse agentem qui non potest nisi inducere formam in materia , ut ostensum est cap. XX. & XXI. Per motum autem cœlestem non possunt produci multæ formæ sensibiles nisi mediantibus determinatis principiis suppositis , sicut animalia quædam non fiunt nisi ex semine. Prima igitur institutio harum formarum, ad quarum productionem non sufficit motus cœlestis sine præexistentia similium formarum in specie, oportet quod sit à solo creante.

6. Item. Sicut dicitur in III. Physic. text. com. XLVIII. idem est motus localis partis , & totius terræ , & unius glebæ ; ita mutatio generationis est eadem totius , & partis. Partes autem horum generabilium , & corruptibilium generantur , acquirentes formas in actu à formis quæ sunt in materia , non autem á formis extra materiam existentibus ; cum oporteat generans esse simile generato , ut probat Philosophus in V. Metaphysic. text. com. XXI. ad XXVIII. Neque igitur totalis acquisitio formarum in materia potest fieri per motum ab aliqua substantia separata, cujusmodi est Angelus ; sed oportet quod hoc fiat vel mediante agente corporeo , vel creante , qui agit sine motu.

7. Adhuc. Sicut esse est primum in effectibus, ita respondet primæ causæ ut proprius effectus. Esse autem est per formam , & non per materiam. Prima igitur causalitas formarum maxime est primæ causæ attribuenda.

8. Amplius. Quum omne agens agat sibi simile, ab illo acquirit effectus formam , cui per formam acquisitam similatur ; sicut domus in materia , ab arte quæ est species domus in anima. Sed omnia similantur Deo , qui est actus purus , inquantum habet formas per quas fiunt in actu ; & inquantum formas appetunt , divinam similitudinem appetere dicuntur. Absurdum igitur est dicere , quod rerum formatio ad alium pertineat quam ad creatorem omnium Deum.

Et inde est quod ad excludendum istum errorem Genes. I. Moyses postquam dixerit , Deum in principio cœlum , & terram creasse , subdidit , quomodo omnia in proprias species formando distinxerit , & Apostolus dicit Coloss. I. 16. quod *in ipso condita sunt universa* (1) *sive quæ in cœlis sunt , sive quæ in terris , sive visibilia , sive invisibilia.*

CAPUT XLIV.

Quod rerum distinctio non processit ex meritorum , vel demeritorum diversitate.

NUnc superest ostendere quod rerum distinctio non processit ex diversis motibus liberi arbitrii rationalium creaturarum , ut posuit Origenes in Libro Periarchon. Volens enim resistere antiquorum hæreticorum objectionibus , & erroribus , qui ostendere nitebantur , diversam naturam boni , & mali esse in rebus ex contrariis actoribus , propter multam distantiam inventam tam in rebus naturalibus, quam in rebus humanis , quam nulla merita præcessisse vi-

(1) Vulgata : *In cœlis , & in terra , visibilia , & invisibilia.*

dentur; scilicet quod corpora quædam sunt lucida, quædam obscura; quidam homines ex barbaris, quidam ex Christianis nascuntur; coactus est ponere omnem diversitatem in rebus inventam, ex diversitate meritorum, secundum Dei justitiam processisse. Dicit enim, quod Deus ex sola sua bonitate primo omnes creaturas æquales produxit, & omnes spirituales, & rationales, quæ per liberum arbitrium diversimode sunt motæ, quædam adhærentes Deo plus vel minus, quædam ab eo recedentes magis vel minus; & secundum hoc diversi gradus in substantiis spiritualibus ex divina justitia sunt subsequuti; ut quidam essent Angeli secundum diversos ordines, quidam animæ humanæ etiam secundum diversos status, quidam etiam dæmones in statibus diversis; & propter diversitatem rationalium creaturarum dicebat, diversitatem corporalium creaturarum Deum instituisse; ut nobilioribus corporibus nobiliores spirituales substantiæ adjungerentur, ut diversimode corporalis creatura spiritualium substantiarum diversitati quibuslibet modis aliis deserviret.

1. Hæc autem opinio esse falsa manifeste convincitur. Quanto enim aliquid est melius in effectibus, tanto est prius in intentione agentis. Optimum autem in rebus creatis est perfectio universi, quæ consistit in ordine distinctarum rerum: in omnibus enim perfectio totius præeminet perfectioni singularium partium. Igitur diversitas rerum provenit non ex diversitate meritorum, sed ex principali intentione primi agentis.

2. Adhuc. Si omnes creaturæ rationales à principio fuerunt æquales creatæ, oportet dicere, quod una earum in sua operatione ab alia non dependet. Quod autem provenit ex concursu diversarum causarum, quarum una ab alia non dependet, est casuale. Igitur secundum prædictam positionem talis distinctio, & ordo rerum est casualis: quod est impossibile, ut supra cap. XXXIX. ostensum est.

3. Amplius. Quod est alicui naturale, non acquiritur ab eo per voluntatem: motus enim voluntatis, sive liberi arbitrii præsupponit existentiam volentis, ad quam ejus naturalia exiguntur. Si igitur per motum liberi arbitrii acquisitus est diversus gradus rationalium creaturarum, nulli creaturæ rationali erit suus gradus naturalis, sed accidentalis. Hoc autem est impossibile: quum enim differentia specifica sit unicuique naturalis, sequitur quod omnes substantiæ rationales creatæ, sint unius speciei, scilicet Angeli, dæmones, & animæ humanæ, & animæ cœlestium corporum, quæ Origenes animata ponebat: & hoc esse falsum diversitas actionum naturalium declarat; non enim est idem modus, quo naturaliter intelligit intellectus humanus, qui sensu, & phantasia indiget, & intellectus angelicus, & anima Solis; nisi forte fingamus Angelos, & cœlestia corpora habere carnes, & ossa, & alias hujusmodi partes, ad hoc quod possint organa sensuum habere, quod est absurdum. Relinquitur igitur quod diversitas substantiarum intellectualium non consequitur diversitatem meritorum, quæ sunt secundum motus liberi arbitrii.

4. Adhuc. Si ea quæ sunt naturalia, non acquiruntur per motum liberi arbitrii; animam autem rationalem tali corpori uniri acquiritur ei propter præcedens meritum, vel demeritum secundum motum liberi arbitrii; sequetur quod conjunctio hujus animæ ad hoc corpus non sit naturalis. Ergo nec compositum est naturale. Homo autem, & Sol secundum Originem, & astra sunt composita ex substantiis rationalibus, & corporibus talibus. Ergo omnia hujusmodi, quæ sunt nobilissima inter corporeas substantias, sunt innaturalia.

5. Item. Si huic substantiæ rationali non convenit, inquantum est talis substantia, huic corpori uniri, sed magis inquantum est; sic materia huic corpori uniri, non est ei per se, sed per accidens. Ex his autem quæ per accidens uniuntur, non resultat aliqua species, quia non fit ex eis unum per se, non enim est aliqua species homo albus, vel homo vestitus. Relinquitur igitur quod homo non sit aliqua species; nec Sol, nec Luna, nec aliquid hujusmodi.

6. Amplius. Ea quæ ad merita consequuntur, possunt in melius, vel in pejus mutari. Merita autem, & demerita possunt augeri, vel minui, & præcipue secundum Origenem, qui dicebat liberum arbitrium cujuslibet creaturæ semper esse in utramque partem flexibile. Si igitur anima rationalis hoc corpus consecuta est propter præcedens meritum, vel demeritum, sequetur quod possit iterum conjungi alteri corpori; & non solum quod anima humana assumat aliud corpus humanum, sed etiam quod assumat quandoque corpus sydereum, quod est secundum Pythagoricas fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi. Hoc autem & secundum Philosophiam apparet esse erroneum, secundum quam determinatis formis, & motoribus assignantur determinatæ materiæ, & determinata mobilia; & secundum fidem hæreticum, quæ animam in resurrectione idem corpus resumere, prædicat, quod deponit.

7. Præterea. Cum multitudo sine diversitate esse non possit, si fuerunt à principio creaturæ rationales in quadam multitudine constitutæ, oportuit in eis aliquam diversitatem fuisse. Aliquid ergo habuit una earum quod non habuit altera; & si hoc ex diversitate meriti non procedat, pari ratione nec fuit necesse ut gradus diversitas ex meritorum diversitate proveniret.

8. Item. Omnis distinctio aut est secundum divisionem quantitatis, quæ in solis corporibus est, unde in substantiis primo creatis, secundum Origenem, esse non potuit; aut secundum divisionem formalem, quæ sine gradus diversitate esse non potest, cum talis divisio reducatur ad privationem, & formam; & sic oportet quod altera formarum condivisarum sit melior, & altera vilior: unde secundum Philosophum, species rerum sunt sicut numeri, quorum unus alteri addit, aut minuit. Sic igitur si fuerunt à principio multæ substantiæ rationales creatæ, oportet quod fuerit in eis gradus diversitas.

9. Item. Si creaturæ rationales sine corporibus subsistere possunt, non fuit necessarium propter diversa merita, rationalium creaturarum diversitatem in natura corporali institui: quia & sine diversitate corporum poterat diversus gradus in substantiis rationalibus inveniri. Si autem creaturæ rationales sine corporibus subsistere non possunt; ergo à principio simul cum creatura rationali est etiam creatura corporalis instituta. Major est autem distantia corporalis creaturæ ad spiritualem, quam spiritualium creaturarum ad invicem. Si igitur á principio Deus tam magnam distantiam in suis creaturis instituit, absque aliquibus meritis præcedentibus, non oportuit merita diversa præcedere ad hoc quod in diversis gradibus creaturæ rationales instituerentur.

10. Adhuc. Si diversitas creaturæ corporalis respondet diversitati creaturæ rationalis, pari ratione & uniformitati rationalium creaturarum responderet uniformitas naturæ corporalis. Fuisset ergo natura cor-

corporalis creata, etiam si diversa merita rationalis creaturæ non præcessissent, sed uniformis: fuisset igitur creata materia prima, quæ est omnibus corporibus communis, sed sub una tantum forma. Sunt autem in ipsa plures formæ in potentia. Remansisset igitur imperfecta, sola una ejus forma reducta in actum; quod non est divinæ conveniens bonitati.

11. Item. Si diversitas corporalis creaturæ sequitur diversos motus liberi arbitrii rationalis creaturæ, oportebit dicere, quod causa quare est tantum unus Sol in mundo, sit, quia tantum una rationalis creatura sic mota est per liberum arbitrium ut tali corpori mereretur adjungi. Hoc autem fuit à casu, quod una tantum sic peccaret. Est igitur à casu, quod sit unus Sol in mundo, & non ad necessitatem corporalis naturæ.

12. Præterea. Cum creatura spiritualis non mereatur descendere nisi per peccatum; descendit autem à sua sublimitate in qua invisibilis est, per hoc quod visibilibus corporibus unitur; videtur sequi quod visibilia corpora sint eis adjuncta propter peccatum: quod videtur propinquum errori Manichæorum ponentium, hæc visibilia ex malo principio processisse.

Huic etiam opinioni auctoritas sacræ Scripturæ manifeste contradicit: quia in singulis operibus visibilium creaturarum tali modo loquendi utitur Moyses, Gen. I. *Videns Deus quod esset bonum &c.* & postmodum de cunctis simul subjungit: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Ex quo manifeste datur intelligi, quod creaturæ corporales, & visibiles ideo sunt factæ, quia bonum est eas esse, quod est consonum divinæ bonitati, & non propter aliqua creaturarum rationalium merita, vel peccata.

Videtur autem Origenes non perpendisse, quod cum aliquid non ex debito, sed liberaliter damus, non est contra justitiam, si inæqualia damus, nulla diversitate meritorum pensata; cum retributio merentibus debeatur. Deus autem, ut supra ostensum est, ex nullo debito, sed ex mera liberalitate res in esse produxit, unde diversitas creaturarum, diversitatem meritorum non præsupponit. Item, quum bonum totius sit melius quam bonum singularum partium, non est optimi factoris diminuere bonum totius, ut aliquarum partium augeat bonitatem: non enim ædificator fundamento tribuit eam bonitatem quam tribuit tecto, ne domum faciat ruinosam. Factor igitur omnium Deus non faceret totum universum suo genere optimum, si faceret omnes partes æquales, quia multi gradus bonitatis in universo deessent, & sic esset imperfectum.

CAPUT XLV.

Quæ sit prima causa distinctionis rerum secundum veritatem.

I. Part. quæst. XLVII. *art.* I. *&* 2.

OStendi autem ex prædictis potest, quæ sit vere prima distinctionis rerum causa.

1. Cum enim omne agens intendat suam similitudinem in effectum inducere, secundum quod effectus capere potest: tanto hoc agit perfectius, quanto agens perfectius est. Patet enim quod quanto aliquid est calidius, tanto facit magis calidum; & quanto est aliquis melior artifex, tanto formam artis perfectius inducit in materiam. Deus autem est perfectissimum agens. Suam igitur similitudinem in rebus creatis ad eum pertinebat inducere perfectissime, quantum naturæ creatæ convenit. Sed perfectam Dei similitudinem non possunt consequi res creatæ secundum unam solam speciem creaturæ: quia, cum causa excedat effectum, quod est in causa simpliciter, & unite, in effectu invenitur composite, & multipliciter; nisi effectus pertingat ad speciem causæ, quod in proposito dici non potest: non enim creatura potest esse Deo æqualis. Oportuit igitur esse multiplicitatem, & varietatem in rebus creatis, ad hoc quod inveniretur in eis Dei similitudo perfecta secundum modum suum.

2. Amplius. Sicut ea quæ fiunt ex materia, sunt in potentia materiæ passiva; ita quæ fiunt ab agente, oportet esse in potentia activa agentis. Non autem potentia passiva materiæ perfecte reduceretur in actum, si ex materia fieret unum tantum eorum ad quæ materia est in potentia. Ergo si aliquis agens cujus potentia est ad plures effectus, faceret unum illorum tantum, potentia ejus non ita complete reduceretur in actum, sicut cum facit plura. Per hoc autem quod potentia activa reducitur in actum, effectus consequitur similitudinem agentis. Ergo non esset perfecta Dei similitudo in universo, si esset unus tantum gradus omnium entium. Propter hoc igitur est distinctio in rebus creatis, ut perfectius Dei similitudinem consequantur per multa, quam per unum.

3. Adhuc. Quanto aliquid in pluribus est Deo simile, tanto perfectius ad ejus similitudinem accedit. In Deo autem est bonitas, & diffusio bonitatis in alia. Perfectius igitur accedit res creata ad Dei similitudinem, si non solum bona est, sed etiam ad bonitatem aliorum agere potest, quam si solum in se bona esset; sicut similius est Soli quod lucet, & illuminat, quam quod lucet tantum. Non autem posset creatura ad bonitatem alterius creaturæ agere, nisi esset in rebus creatis pluralitas, & inæqualitas, quia agens est aliud á patiente, & honorabilius eo. Oportuit igitur, ad hoc quod in creaturis esset perfecta Dei imitatio, quod diversi gradus in creaturis invenirentur.

4. Item. Plura bona uno bono finito sunt meliora: habent enim hoc ad hæc amplius. Omnis autem creaturæ bonitas finita est, est enim deficiens ab infinita Dei bonitate. Perfectius est igitur universum creaturarum, si sunt plures, quam si esset unus tantum gradus rerum. Summo autem bono competit facere quod melius est. Ergo conveniens ei fuit ut plures faceret creaturarum gradus.

5. Adhuc. Bonitas speciei excedit bonitatem individui, sicut formale, id quod est materiale. Magis igitur addit ad bonitatem universi multitudo specierum quam multitudo individuorum in una specie. Est igitur ad perfectionem universi pertinens, non solum quod multa sint individua, sed quod sint etiam diversæ rerum species, & per consequens diversi gradus in rebus.

6. Item. Omne quod agit per intellectum, repræsentat speciem sui intellectus in re facta: sic enim agens sibi per artem facit simile. Deus autem fecit creaturam ut agens per intellectum, & non per necessitatem naturæ, ut supra cap. XXIII. ostensum est. Species igitur intellectus divini repræsentatur in creatura per ipsum facta. Intellectus autem multa intelligens, non sufficienter repræsentatur in uno tantum. Cum igitur intellectus divinus multa intelligat, ut in I. Libro cap. LV. & aliis præced. probatum est, perfectius se ipsum repræsentat: si plures universo-

rum gradum creaturas producat: quam si unum tantum produxisset.

7. Amplius. Operi à summo bono artifice facto non debuit deesse summa perfectio. Sed bonum ordinis diversorum est melius quolibet illorum ordinatorum per se sumpto: est enim formale respectu singularium, sicut perfectio totius respectu partium. Non debuit ergo bonum ordinis operi Dei deesse. Hoc autem bonum esse non posset, si diversitas, & inæqualitas creaturarum non fuisset. Est igitur diversitas, & inæqualitas in rebus creatis non à casu, non propter materiæ diversitatem, non propter interventum aliquarum causarum, vel meritorum, sed ex propria Dei intentione, perfectionem creaturæ dare volentis, qualem possibile erat eam habere.

Hinc est quod dicitur Genes. I. 31. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*; cum de singulis dixisset, quod sunt bona: quia singula quidem sunt in suis naturis bona, simul autem omnia valde bona, propter ordinem universi, quæ est ultima, & nobilissima perfectio in rebus.

CAPUT XLVI.

Quod oportuit ad perfectionem universi esse aliquas naturas intellectuales.

I. Part. quæst. L. *art.* I.

HAC igitur existente causa diversitatis in rebus, restat nunc de ipsis rebus distinctis prosequi, quantum ad fidei veritatem pertinet, quod erat tertium à nobis propositorum: & ostendemus primo quod ex divina dispositione perfectionem rebus creatis secundum suum modum optimum assignante, consequens fuit quod quædam creaturæ intellectuales fierent in summo rerum vertice constitutæ.

1. Tunc enim effectus maxime perfectus est quando in suum redit principium: unde & circulus inter omnes figuras, & motus circularis inter omnes motus est maxime perfectus, quia in eis ad principium (1) reditur. Ad hoc igitur quod universum creaturarum ultimam perfectionem consequatur, oportet creaturas ad suum redire principium. Redeunt autem ad suum principium singulæ & omnes creaturæ, inquantum sui principii similitudinem gerunt, secundum suum esse, & suam naturam, in quibus quamdam perfectionem habent; sicut & omnes effectus tunc maxime perfecti sunt quando maxime similantur causæ agenti, ut domus quando maxime similatur arti, & ignis quando maxime similatur generanti. Cum igitur intellectus Dei, creaturarum productionis principium sit, ut supra cap. XXIII. & XXIV. ostensum est, necesse fuit ad creaturarum perfectionem quod aliquæ creaturæ essent intelligentes.

2. Amplius. Perfectio secunda in rebus addit supra primam perfectionem. Sicut autem esse & natura rei consideratur secundum primam perfectionem, ita operatio secundum perfectionem secundam. Oportuit igitur ad consummatam universi perfectionem esse aliquas creaturas quæ in Deum redirent non solum secundum naturæ similitudinem, sed etiam per operationem: quæ quidem non potest esse nisi per actum intellectus, & voluntatis: quia nec ipse Deus aliter erga se ipsum operationem habet. Oportuit igitur ad perfectionem optimam universi, esse aliquas creaturas intellectuales.

(1) *Al.* reducitur.

3. Adhuc. Ad hoc quod perfecte divinæ bonitatis repræsentatio per creaturas fieret, oportuit, ut supra cap. XLV. ostensum est, non solum quod res bonæ fierent, sed etiam quod ad aliorum bonitatem agerent. Assimilatur autem perfecte aliquid alteri in agendo, quando non solum est eadem species actionis, sed etiam idem modus agendi. Oportuit igitur ad summam rerum perfectionem quod essent aliquæ creaturæ quæ agerent hoc modo quo Deus agit. Ostensum est autem supra cap. XXIII. quod Deus agit per intellectum, & voluntatem. Oportuit igitur aliquas creaturas esse intelligentes, & volentes.

4. Amplius. Similitudo effectus ad causam agentem attenditur secundum formam effectus, qui præexistit in agente: agens enim agit sibi simile in forma secundum quam agit. Forma autem agentis recipitur quidem in effectu quandoque secundum eumdem modum essendi quo est in agente, sicut forma ignis generati eumdem essendi habet modum cum forma ignis generantis; quandoque vero secundum alium modum essendi, sicut forma domus quæ est intelligibiliter in mente artificis, recipitur materialiter in domo, quæ est extra animam. Patet igitur perfectiorem esse primam similitudinem quam secundam. Perfectio autem universitatis creaturarum consistit in similitudine ad Deum, sicut etiam perfectio cujuslibet effectus in similitudine ad causam agentem. Requirit igitur summa universi perfectio non solum secundam assimilationem creaturæ ad Deum, sed etiam primam, quantum possibile est. Forma autem per quam Deus agit creaturam, est forma intelligibilis in ipso: est enim agens per intellectum, ut supra cap. XXIII. ostensum est. Oportet igitur ad summam perfectionem universi esse aliquas creaturas in quibus secundum esse intelligibile forma divini intellectus exprimatur, & hoc est esse creaturas secundum suam naturam intellectuales.

5. Item. Ad productionem creaturarum nihil aliud movet Deum nisi sua bonitas, quam rebus aliis communicare voluit, secundum modum assimilationis ad ipsum, ut ex dictis Lib. I. cap. LXXXVII. patet. Similitudo autem unius invenitur in altero dupliciter: uno modo quantum ad esse naturæ, sicut similitudo caloris ignis est in re calefacta per ignem; alio modo secundum cognitionem, sicut similitudo ignis est in visu, vel tacto. Ad hoc igitur quod similitudo Dei perfecte esset in rebus modis possibilibus, oportuit quod divina bonitas rebus per similitudinem communicaretur non solum in essendo, sed etiam in cognoscendo. Cognoscere autem divinam bonitatem solus intellectus potest. Oportuit igitur esse creaturas intellectuales.

6. Adhuc. In omnibus decenter ordinatis habitudo secundorum ad ultima imitatur habitudinem primi ad omnia secunda, & ultima, licet quandoque deficienter. Ostensum est autem I. Lib. cap. XXV. XXXI. & LIV. quod Deus in se omnes creaturas comprehendit, & hoc repræsentatur in corporalibus creaturis, licet per alium modum: semper enim invenitur superius corpus comprehendens, & continens inferius, tamen secundum extensionem quantitatis; quum Deus omnes creaturas simplici modo, & non quantitatis extensione contineat. Ut igitur nec in hoc modo continendi, Dei immitatio creaturis deesset, factæ sunt creaturæ intellectuales, quæ creaturas corporales continerent, non extensione quantitatis, sed simpliciter per modum intelligibilem: nam quod intelligitur, est in intelligente, & ejus intellectuali operatione comprehenditur.

CAPUT XLVII.

Quod substantiæ intellectuales sint volentes.

I. Part. quæst. LIX. *art.* I.

HAS autem substantias intellectuales necesse est esse volentes.

1. Inest enim omnibus appetitus boni, quum bonum sit quod omnia appetunt, ut Philosophi tradunt I. Eth. cap. 1. Hujusmodi autem appetitus in his quidem quæ cognitione carent, dicitur naturalis appetitus, sicut dicitur, quod lapis appetit esse deorsum; in his autem quæ cognitionem sensitivam habent, dicitur appetitus animalis, qui dividitur in concupiscibilem, & irascibilem; in his vero quæ intelligunt, dicitur appetitus intellectualis, seu rationalis, qui est voluntas. Substantiæ igitur intellectuales creatæ habent voluntatem.

2. Adhuc. Id quod est per aliud, reducitur ad id quod est per se tamquam in prius: unde & secundum Philosophum VIII. Physic. text. com. XXXIII. & infr. mota ab alio reducuntur in prima moventia se ipsa: in syllogismis etiam conclusiones, quæ sunt notæ ex aliis, reducuntur in prima principia, quæ sunt nota per se ipsa. Inveniuntur autem in substantiis creatis quædam quæ non agunt se ipsa ad operandum, sed aguntur vi naturæ, sicut inanimata, plantæ, & animalia bruta, non enim est in eis agere, & non agere. Oportet ergo quod fiat reductio ad alia prima, quæ se ipsa agant ad operandum. Prima autem in rebus creatis sunt substantiæ intellectuales, ut supra (cap. XLVI. ostensum est. Hæ igitur substantiæ se agunt ad operandum. Hoc autem est proprium voluntatis, per quam substantia aliqua est domina sui actus, utpote in ipsa existens agere, & non agere. Substantiæ igitur intellectuales creatæ habent voluntatem.

3. Amplius. Principium cujuslibet operationis est forma per quam aliquid est actu, quum omne agens agat inquantum est actu. Oportet igitur quod secundum modum formæ sit modus operationis consequentis formam. Forma igitur quæ non est ab ipso agente per formam, causat operationem cujus agens non est dominus. Si qua vero fuerit forma quæ sit ab eo qui per ipsam operatur, etiam consequentis operationis dominium habebit. Formæ autem naturales, ex quibus sequuntur motus, & operationes naturales, non sunt ab his quorum sunt formæ, sed ab exterioribus agentibus totaliter, cum per formam naturalem unumquodque habeat esse in sua natura: nihil autem potest sibi esse causa essendi; & ideo quæ moventur naturaliter, non movent se ipsa: non enim grave movet se ipsum deorsum, sed generans quod dedit ei formam. In animalibus etiam brutis formæ sensatæ, vel imaginatæ moventes, non sunt adinventæ ab ipsis animalibus brutis, sed sunt receptæ in eis ab exterioribus sensibilibus, quæ in sensum agant, & dijudicare per naturalem æstimationem: unde licet quodammodo dicantur movere se ipsa, inquantum eorum una pars est movens, & alia est mota; tamen ipsum movere non est eis ex se ipsis, sed partim ex exterioribus sensatis, & partim à natura: inquantum enim appetitus movet membra, dicuntur se ipsa movere, quod habent supra inanimata, & plantas; inquantum vero ipsum appetere sequitur de necessitate in eis ex formis acceptis per sensum, & judicium naturalis æstimationis, non sibi sunt causa quod moveantur, unde non habent dominium sui actus. Forma autem intellecta, per quam substantia intellectualis operatur, est ab ipso intellectu, utpote per ipsum concepta, & quodammodo excogitata, ut patet de forma artis, quam artifex concipit, & excogitat, & per eam operatur. Substantiæ igitur intellectuales se ipsas agunt ad operandum ut habentes suæ operationis dominium: habent igitur voluntatem.

4. Item. Activum oportet esse proportionatum passivo, & motivum mobili. Sed in habentibus cognitionem vis apprehensiva se habet ad appetitivam sicut motivum ad mobile: nam comprehensum per sensum, vel imaginationem, vel intellectum, movet appetitum intellectualem, vel animalem. Apprehensio autem intellectiva non determinatur ad quædam, sed est omnium: unde & de intellectu possibili Philosophus dicit in III. de Anima text. comm. X. quod *est quo est omnia fieri*. Appetitus igitur intellectualis substantiæ est ad omnia se habens. Hoc autem est proprium voluntatis ut ad omnia se habeat: unde & in III. Ethic. cap. V. Philosophus dicit, quod est possibilium, & impossibilium. Substantiæ igitur intellectuales habent voluntatem.

CAPUT XLVIII.

Quod substantiæ intellectuales sunt liberi arbitrii.

I. Part. quæst. LIX. *art.* 3.

EX hoc autem apparet quod prædictæ substantiæ sunt liberi arbitrii in operando.

1. Quod enim arbitrio agant, manifestum est ex eo quod per cognitionem intellectivam judicium habent de operandis. Libertatem autem necesse est eas habere, si habent dominium sui actus, ut cap. XLVII. ostensum est. Sunt igitur prædictæ substantiæ liberi arbitrii in agendo.

2. Item. Liberum est quod sui causa est. Quod ergo non est sibi causa agendi, non est liberum in agendo. Quæcumque autem non moventur, neque agunt nisi ab aliis mota, non sunt sibi ipsis causa agendi. Sola ergo moventia se ipsa libertatem in agendo habent; & hæc sola judicio agunt: nam movens se ipsum dividitur in movens, & motum: motum autem est appetitus ab intellectu, vel phantasia, aut sensu motus, quorum est judicare. Horum igitur hæc sola libere judicant quæcumque in judicando se ipsa movent. Nulla autem potentia judicans se ipsam ad judicandum movet, nisi supra actum suum reflectatur: oportet enim, si se ad judicandum agit, quod suum judicium cognoscat; quod quidem solius intellectus est. Sunt igitur animalia irrationalia quodammodo liberi quidem motus, sive actionis, non autem liberi judicii; inanimata autem, quæ solum ab aliis moventur, neque liberæ actionis sunt, aut motus; intellectualia vero non solum liberæ actionis, sed etiam liberi judicii: quod est liberum arbitrium habere.

3. Adhuc. Forma apprehensa est principium movens, secudum quod apprehenditur sub ratione boni, vel convenientis: actio enim exterior in moventibus se ipsa procedit ex judicio quo judicatur aliquid esse bonum, vel conveniens per formam prædictam. Si igitur judicans ad judicandum se ipsum moveat, oportet quod per aliquam altiorem formam apprehensam se moveat ad judicandum: quæ quidem esse non